

**НЯКОИ ПРЕДВАРИТЕЛНИ НАБЛЮДЕНИЯ
ВЪРХУ СЕМАНТИКАТА НА ИМЕННИТЕ ОСНОВИ
В СТАРОВИСОКОНЕМСКИТЕ И СТАРОБЪЛГАРСКИТЕ
СЛАВЯНСКИ АНТРОПНИМИ**

Марин Петков

Както е известно, личните имена (ЛИ) във всеки един език не представляват произволни комбинации от звукове, а са изградени от лексикални единици (апелативи), част от словното богатство на езика, като в процеса на образуването на имената участват и словообразователните модели, заложи в арсенала му. Подборът на тези лексикални единици при изграждането на ЛИ не протича случайно. Още от древни времена при именуването хората са се ръководили от няколко съображения. Преди всичко името трябвало да звучи ритмично, да е изградено безупречно от словообразователна гледна точка и да носи определен смисъл. Тъй като актът на именуването е имал култово значение, проявяващо се в представата на хората за магичния начин, по който качествата, изразени в именните елементи и асоциирани чрез тях, се прехвърляли върху носителя на името (Флайшер 1968: 30), то оттук може да се направи изводът, че именно смисълът на името е бил най-важен. Но с течение на вековете много от апелативите, участващи в образуването на ЛИ, изчезват от словното богатство на езика. Тогава смисълът на имената, в които те са се запазили, вече е неразбираем.

Ако разгледаме внимателно апелативното значение на именните елементи (основи) в един език, то можем да установим, че те спадат само към определени области на бита, културата, ценностната система, религиозните схващания и светогледа на

съответния народ. Съпоставянето на семантиката на именните елементи в два родствени езика може да разкрие редица особености в проприалните им системи. Установяването на приликите и разликите в тях помага (поне на теория) за проследяването на условията, в които са протичали промените при изграждането на проприалния фонд на двата езика след отделянето им от общия праезик.

Настоящата работа си е поставила за цел да разгледа накратко именните елементи в старовисоконемските ЛИ и в старобългарските от славянски произход с оглед на тяхната семантика. Понеже старовисоконемският (ствн.) и старобългарският (стб.) са исторически етапи на два родствени индоевропейски езика (немски респ. български), то естествено е да се очаква, че много от имената в двата езика от въпросния езиков период ще съдържат еднакви по значение елементи, срещащи се и в други индоевропейски езици, например ие. **kluto-* ‘прочут’ е засвидетелствано в стинд. *Šrutamaghah*, гр. *Κλυτομήθης*, гал. *Klutorīx*, англосакс. *Hloþhere*, ствн. *Lothari*, *Hludolf* (примерите цитирани по Бах 1978, I: § 71) и в стб. **Глакоуиъ* (в изворите *Σκλαβουνος*, *Sclavunus*; вж. Theophani Confessoris Chronographia, p. 436, 9-24 = ИБИ, VI: 272, респ. Anastasii Bibliothecarii Chronographia tripertita, p. 287, 11-25 = ИБИ, VII: 260), където *слав-* < стб. *слава*, възходящо към ие. **kluto-*. Приликите между ЛИ в двата езика се свеждат не само до наличието на етимологически тъждествени именни елементи в двете проприални системи, но също и до имена, напълно идентични според семантиката на изграждащите ги основи. Имайки предвид също така, че двата езика са се развивали самостоятелно дълго време, то следва да се очаква, че в именните им системи ще се наблюдават и редица отлики.

Смятам, че е редно още в началото да направя уговорката, че не съм си поставил за цел да давам превод на имената, най-вече поради обстоятелството, че в разглеждания период те до голяма степен вече са били резултат на произволна комбинация на именни основи за сметка на значението им¹. Стремежът ми е по-скоро да представя накратко семантичните групи, в които се обединяват именните основи в ЛИ от двата езика, като

представянето на приликите и разликите им цели осветляване на някои въпроси по отношение на мотивацията при именуването и най-вече по отношение на различния развой на двете именни системи. Като основни източници, от които ексцерпирам именните основи и имената, в които те участват, са именникът на Ернст Фьорстеман (второ издание, 1900) и поправките към него, предложени от Хенинг Кауфман (1968) за ствн. ЛИ и речниците на Стефан Илчев (1969) и на Йордан Заимов (1988) за стб. ЛИ. Поради ограничения си обем настоящото изложение няма да представи изчерпателно всички проприални елементи, а само ще набележи основните насоки.

В именните системи на ствн. и стб. се наблюдават няколко големи семантични групи, общи за двата езика.

1. Към първата семантична група спадат именни основи, образувани от апелативи с военна семантика. Те се срещат с голяма честота в ствн. антропоними, но сравнително рядко в стб. ЛИ. При тях се различават три подгрупи: основи, обозначаващи оръжия, битка и победа и характеризиращи война.

а) Основите със значение на оръжия от своя страна се групират в назоваващи оръжията, техните части или материала, от който се произвеждат.

Наименованията на самите оръжия са широко представени в ствн. ЛИ. Най-често засвидетелстваните именни основи обозначават онези оръжия, които основно са били в употреба от германците. Такова например е копие. В ствн. антропонимична система се наблюдават именните основи *Gaira-* и *Scafti-*, които са изведени от апелативите герм. **gaiza-*, ствн. *gēr* 'копие' в ЛИ *Gerhad* (Фьорстеман 1900: 579), респ. герм. **skafta-*, ствн. *scaft* 'копие' в *Scafttric* (Фьорстеман 1900: 1303). Друго важно за германците оръжие е била бойната брадва. Това се установява от факта, че сред ствн. ЛИ се срещат основи, чието апелативно значение е 'брадва'. Такива са напр. *Barta-* в името *Bartholf* (Фьорстеман 1900: 248) и *Bīh-* в *Biulf* (Фьорстеман 1900: 303), чиито апелативи са съответно стсакс. *barda*, ствн. *barta* '(бойна) брадва' и герм. **b*

hla- (< **bīpla-*), ствн. *bīhal* ‘бойна брадва’. Като оръжие се среща и мечът. Той е засвидетелстван от апелатива герм. **biðlá-*, ствн. *bil* ‘(къс) меч’, участващ като именна основа *Bili-* в ЛИ *Bilifrid* (Фьорстеман 1900: 305). Нерядко в ствн. ЛИ участват апелативите герм. **angōn*, ствн. *ango* ‘кука; особен вид оръжие’, срещащ се като основа *Ango-* в *Angofrid* (Фьорстеман 1900: 107) и гот. *arhvus*, *arhvazna* ‘лък’ като основа *Arhu-* в *Archarat* (Фьорстеман 1900: 146). Тук според мен могат да се причислят и основите, обозначаващи отделни части на въоръжението. Това са били шлемът, представен от основи *Helma-* (< герм. **helma-*, ствн. *helm* ‘шлем’) в *Helmfrid* (Фьорстеман 1900: 810) и от *Grīma-* (герм. **grīma-*, ствн. *grīmo* ‘шлем с маска’) в *Grimhar* (Фьорстеман 1900: 671), също така бронята, засвидетелствана от основа *Brunja-*, образувана от герм. **brunjōn*, ствн. *brunja* ‘броня’ в *Brunrat* (Фьорстеман 1900: 341), както и цялото снаряжение, обозначено от основата *Saro-* от апелатива герм. **sarwa-*, ствн. *saro* ‘снаряжение’ в ЛИ *Sarovard* (Фьорстеман 1900: 1300). Що се отнася до стб. ЛИ, речникът на Заимов почти не фиксира име, чиято основа да обозначава оръжие. Освен недатираното женско име *Корда* (с основа *Корда-* < стб. *коръда* ‘меч’; Заимов 1988: 124), другото подобно име е *Стреле* (с основа *Стрел-* < стб. *стрѣли*; Заимов 1988: 211), но то е датирано чак в XV-XVI в., т. е. извън интересувания ни тук езиков период.

Към същата група се причисляват именните основи, обозначаващи не оръжията, а техните части. Най-често срещаните тук обозначават върха или острието на оръжието. Като се вземе предвид, че воините – носители на имена, изградени от подобни апелативи – трябвало да бъдат като остриета в битката, то тогава тези именно могат да се сметнат за пожелателни. Сред най-често срещаните апелативи с това значение в ствн. ЛИ са герм. **branda-*, ствн. *brant* ‘острие на меч’ (основа *Branda-*) в името *Branduin* (Фьорстеман 1900: 335), също герм. **agjō*, ствн. *egga*, *ecka* ‘ръб, острие; меч’ (основа *Agjō-*), в *Ekkileich* (Фьорстеман 1900: 23). Това значение се носи още от проприалните елементи *Gaidō-*, възхождащ към герм. **gaidō*, към което спада стангл. *gād* ‘шип, острие; връх на стрела’, в *Gaidulf*

(Фьорстеман 1900: 566) и *Orda-* (< герм. **uzda-*, ствн. *ort* ‘острие на меч или копие’) в името *Ortnit* (Фьорстеман 1900: 1181). Към тях могат да се прибавят основите *Helta-* и *Rand-*, образувани съответно от апелативите герм. **heltōn*, ствн. *helza* ‘дръжка на меч’, засвидетелстван в ЛИ *Helzolt* (Фьорстеман 1900: 843), и герм. **randu-*, ствн. *rant* ‘ръб на щит’ в *Rantgar* (Фьорстеман 1900: 1246). Апелативи, обозначаващи части на оръжия, не се срещат в стб. антропоними.

Не на последно място тук спадат и именните основи, обозначаващи материала, от който се правят оръжия – това са предимно имена на дървета. В ствн. антропоними най-разпространените основи са *Alis-* (< герм. **alisō-*, ствн. *esle* ‘елха’) в *Elispret* (Фьорстеман 1900: 78), *Aski-* (< герм. **askiz*, ствн. *ask* ‘ясен; копие от ясеново дърво’) в *Askarich* (Фьорстеман 1900: 148), *Asp-* (< герм. **aspō*, ствн. *aspa* ‘трепетлика’) в *Aspar* (Фьорстеман 1900: 150), *Dana-* (< герм. **danwō*, ствн. *tanna* ‘ела’) в *Danafrid* (Фьорстеман 1900: 401), *Iw-* (< герм. **igwal*/**igwōl*/**ihwa*, ствн. *īwa/īga*, срвн. *īwe* ‘тис’) в *Iwibodo* (Фьорстеман 1900: 978), *Lindiōn-* (< герм. **lindiōn-*, ствн. *linta* ‘липа’) в *Lintbalt* (Фьорстеман 1900: 1060), като последната дума е носила значението на ‘щит’. Сред стб. ЛИ не се срещат подобни имена, антропоними от типа *Буко*, *Върбо*, *Бресто*, *Дъбо*, *Явор*, *Ясен* са засвидетелствани от по-късно време и се тълкуват като пожелателни (Ковачев 1987: 133). Интересен паралел се наблюдава, ако сравним ствн. ЛИ, съдържащи проприален елемент *Iw-*, със стб. *Иво*, *Ива* и техните производни. Според тълкуването на Й. Заимов освен от *Иван*, което е с гръцки произход, тези имена могат да се изведат и от името на дървото *ива* ‘вид върба’ < прасл. **ivā-* (Заимов 1988: 110), което е етимологически родствено на гореспоменото ствн. *īwa* (Клуге 2002: 229). Въпреки различните значения (ствн. апелатив обозначава иглолистно дърво, а българският широколистно) и по-късните датировки на ЛИ, съдържащи основата *Ива-* в български², е възможно стб. ЛИ подобно на германските да се разглеждат като пожелателни, но не заради красотата си, а поради полезността си за производството на оръжия. Тук е мястото също да се спомене, че в редица езици името на дървото

е било използвано и за наименование на направеното от него оръжие, напр. стинд. *dhánvan-* ‘ела’ означава също ‘лък’, лат. *abiēs* ‘ела’ е и ‘копие’, стнорд. *ulmr* освен ‘бряст’ означава също ‘лък от брястово дърво’, със срвн. *lwe* ‘тис’ се назовава и оръжието лък (срв. Кауфман 1968: 91, също и Клуге 2002: 229; за ствн. *ask* ‘ясен; копие от ясеново дърво’ и ствн. *linta* ‘липа; щит от липово дърво’ вж. по-горе).

б) Друга немалка група именни основи, представени основно в ствн. ЛИ, означават битка и победа. В прагермански съществували множество думи със значение на ‘битка’³, като всички те намират своето място в антропонимията. Най-често срещаните основи, изведени от апелативи със значение ‘битка’, са *Badu-* (< герм. **badwō-* ‘битка’), засвидетелствано като първа основа например в ЛИ *Badurad* (Фьорстеман 1900: 229), също така *Bāga-* (ствн. *bāga* ‘спор, препирня’) в *Bagulf* (Фьорстеман 1900: 231), *Gundi-* (< герм. **gunþijō* ‘битка’, ствн. *gund*) в *Gundhard* (Фьорстеман 1900: 701), *Hada-* (< герм. **hapu-* ‘битка’) в *Hadamund* (Фьорстеман 1900: 796), *Hildi-* (< герм. **hildijō*, ствн. *hilt(ea)* ‘битка’) в *Hildibrand* (Фьорстеман 1900: 825) и *Wīga-/Wīha-* (< герм. **wīg/wīh-*, ствн. *wīgan* ‘сражавам се’) в *Wigbrand* (Фьорстеман 1900: 1581). Към същата подгрупа от основи би могла по мое мнение да се причисли и основата *Sigu-* (< герм. **seg-*, ствн. *sigi* ‘победа’) в женското име *Sigifrida* (Фьорстеман 1900: 1324), защото естественият край на битката била победата. Това личи от голямата честотност на тази основа. От стб. ЛИ тук спада името *Сварун* (в изворите *Σοβαρόβνας*; вж. Agathiae Hist. IV: 20 = ИБИ, III: 184), в което Вл. Георгиев вижда стбълг. *сварм* ‘борба, спор, мЪчз’ (Георгиев 1964: 93).

в) Към третата подгрупа спадат именни елементи, обозначаващи война, като му дават различни характеристики. От една страна воинът е господарят-повелител. Именни основи с това значение изобилстват в ствн. ЛИ. С най-голяма честота се срещат именните елементи *Baudi-* (< герм. **baudiz* ‘повелител’) в името *Baudimund* (Фьорстеман 1900: 251), *Bōd-* (ствн. *gibiotan* ‘заповядвам’) в *Botthar* (Фьорстеман 1900: 323), *Rīka-* (< герм. **rīkja-*, ствн. *rīchi* ‘владетел’) в *Rihmund* (Фьорстеман 1900: 1268),

Mahti- (< герм. **mahti-*, ствн. *maht* ‘мощ, власт’) в *Mahtfrid* (Фьорстеман 1900: 1083), *Wald-* (< герм. **wald-a-*, гот. *waldan*, ствн. *waltan* ‘владее’) в ЛИ *Waldobert* (Фьорстеман 1900: 1501). Етимологичен и семантичен паралел на последната основа се явява основата *Влади-* (стб. *власти*, *владж* < прасл. **vold-*) в стб. ЛИ *Владимир* (Заимов 1988: 52) и *Владислав* (Заимов 1988: 52). Семантично съответствие се наблюдава и в проприалния елемент *Власти-* (< стб. *власть*, сродно с *власти*) в името *Властимир* (Заимов 1988: 53). Може да се допусне, че основите в стб. ЛИ също, подобно на ствн. антропоними, обозначават не толкова самия акт на владение, а по-скоро индиректно назовават личността, извършваща го, а това бил разбира се господарят, владетелят, повелителят, който същевременно е бил и воин.

В имената воинът се представя също така като боец. За това свидетелства именната основа *Вара-*, в която лежи ствн. апаратив *baro* ‘боец’ в *Barfrid* (Фьорстеман 1900: 246), в стб. имена срещаме апаратива *воин* (стб. *воинъ* < прасл. **wojъ-*) в едноосновното мъжко ЛИ *Воин* (Заимов 1988: 54), а в името *Войтех* се наблюдава основата *Вой-* (< стб. *вои*) със значение ‘войник, боец’ (Заимов 1988: 55).

Освен повелител и боец воинът се смята също и за защитник. В ствн. имена се срещат предимно основите *Fridu-* (< герм. **friþu-*, ствн. *fridu* ‘защита, сигурност’), участващо като първи компонент на името *Fridurich* (Фьорстеман 1900: 537), *Munda-* (< герм. **mundō*, ствн. *munt* ‘защита’) в *Munderich* (Фьорстеман 1900: 1135) и *Warda-* (< герм. **ward-*, ствн. *wart* ‘пазител, пазач’) във *Wardger* (Фьорстеман 1900: 1539), етимологично родствено с основата *Вард-* в българското име *Вардо* и неговите производни, които наистина са датирани чак в XVIII в. (срв. Заимов 1988: 44). Иначе стб. семантично съответствие е например *Хран-* (към стб. *хранити* ‘пазя, охранявам’) в *Хран*, *Хранислав* и подобни (Заимов 1988: 234).

Не на последно място в именните системи на двата езика се наблюдава също така една група именни основи, образувани от апаративи, обозначаващи качества, които трябвало да притежава воинът. Най-важното от тях била силата. Най-често

срещаните апелативи със значение 'сила' в ствн. ЛИ са гот. *aljan*, ствн. *ellan*, засвидетелствано в основата *Aljan-* в *Ellanpreht* (Фьорстеман 1900: 84), герм. **starku-*, ствн. *stark* 'силен', образуващо именния елемент *Starka-* в *Starchelm* (Фьорстеман 1900: 1362), англосакс. *þryð*, оцеляло в ствн. език единствено в проприалната система като основа **Drūd-* (срв. Кауфман 1968: 98) например в името *Drudbald* (Фьорстеман 1900: 423). От стб. ЛИ с такова значение можем да отбележим мъжкото *Тего* (< стб. *тѣгостъ* 'товар, бремя'), което според Заимов 1988: 216 идва от *Тегомир* със значение 'много силен'.

Друго важно за война качество била бързината. Това личи от апелативите герм. **hრაpa-*, ствн. *hrad(o)* 'бърз' (основа *Hrada-*) в ЛИ *Hratpoto* (Фьорстеман 1900: 875), герм. **snel(l)-*, ствн. *snel* 'бърз' (основа *Snel-*) в *Snelhard* (Фьорстеман 1900: 1351), гот. *þras* 'бърз, дързък' (основа *Thrasa-*) в *Trasmar* (Фьорстеман 1900: 1463).

Воинът трябвало да показва твърдост и непоколебимост в боя. Това негово качество личи от апелатива герм. **hardu-*, ствн. *hart* (основа *Hardu-*) в *Hardolt* (Фьорстеман 1900: 758), чието семантично съответствие намираме като основа *Твърд-* (< стб. *тврѣдѣ*) в стб. *Твърден* (Заимов 1988: 215). И, разбира се, воинът трябвало да се отличава със смелост. Такова е значението на апелативите герм. **kōni-*, ствн. *kuoni* (основа *Kōnja-*) в *Conrad* (Фьорстеман 1900: 373), герм. **mōða-*, ствн. *muot* (основа *Moda-*) в *Modardus* (Фьорстеман 1900: 1129) и т. н. У Заимов 1988: 201 е фиксирано името *Смел* (основа *Смел-* от стб. *смѣлѣ*), което е етимологически родствено на герм. **mōða-* (Младенов 1941: 596), но поради липсата на датировка то не може да се отнесе към интересувания ни тук исторически период. Затова пък са засвидетелствани стб. лични имена *Лютовой* и *Лютогняв* (Заимов 1988: 144) и др., чиито първи елемент е стб. *лютъ* 'лют, зъл, свиреп, жесток, яростен' (< прасл. **ljutъ*), все качества, без съмнение подobaващи на война.

2. Друга голяма група именни основи са онези, които са образувани от имена на животни. Относно тълкуването на тези имена немската и българската ономастика се разминават. Според немските учени ствн. имена, съдържащи название на животно,

гравитират към военната сфера, защото животните при германците са се свързвали най-вече с качествата, които воините също трябвало да притежават. Това са основно диви животни, уважавани заради силата им. Най-често срещаните апелативи тук са герм. **aran-*, ствн. *aro* ‘орел’ (основа *Arn-/Arin-*) в *Aranhilt* (Фьорстеман 1900: 140), герм. **berōn-*, ствн. *bera* ‘мечка’ (основа *Ber-/Bern-*) в *Berhath* (Фьорстеман 1900: 263), герм. **ebura-*, ствн. *ebur* ‘глиган’ (основа *Ebura-*) в *Eburmunt* (Фьорстеман 1900: 444), герм. **hrabna-*, ствн. *hraban* ‘гарван’ (основа *Hraban-*) в *Hrannulf* (Фьорстеман 1900: 874), стнорд. *hūnn*, срвн. *hiune* ‘малкото на животно’ (основа *Hūni-*) в *Hunrat* (Фьорстеман 1900: 934), герм. **swana-*, ствн. *swano* ‘лебед’⁴, засвидетелстван като основата *Swana-* най-вече в женски имена като например *Swanaburga* (Фьорстеман 1900: 1376), герм. **ūrōn-*, ствн. *ūro* ‘тур’ (основа *Ūru-/Ūra-*) в *Urolf* (Фьорстеман 1900: 1483), герм. **wulfa-*, ствн. *wolf* ‘вълк’ (основа *Wulfa-*) във *Vulphar* (Фьорстеман 1900: 1652) и герм. **wurta-*, ствн. *wurt* ‘червей, змия’ (основа *Wurmi-*) във *Vurmhart* (Фьорстеман 1900: 1666). Сред това изобилие от диви животни се срещат и апелативи, назоваващи и едно домашно животно — коня, ценен заради огромната му селскостопанска и военна стойност. Тук спадат най-вече апелативите герм. **ehwa-*, ствн. *ehu* ‘кон’ (основа *Ehwa-*) в *Eholt* (Фьорстеман 1900: 451) и герм. **marha-*, ствн. *mar(a)h* ‘кон’ (основа *Marha-*) в *Marcarad* (Фьорстеман 1900: 1096). Що се отнася до названия на животни в българските ЛИ, то в българската ономастика се приема, че животните имат по-скоро тотемно значение: *Вълк*- (< прасл. **vьlkъ*, стб. *влькъ*, *влъкъ*) във *Вълкас* (Займов 1988: 57), *Меч*- (стб. *мѣдвѣдъ*, *мѣдвѣдъ* < прасл. **medvѣdъ*) в *Мечо*, *змеј* (стб. *змѣи*, *змии* < прасл. **zmiǰъ*) в *Драко* (примерите са цитирани по Ковачев 1987: 135) и др.

3. Трета голяма група са апелативите, обозначаващи най-общо човека. Тук се разграничават няколко подгрупи: названия на отделния човек или група от хора, роднински понятия, части на тялото и човешки качества и желания.

а) Първата подгрупа включва названия на отделния човек. В ствн. антропоними се срещат именни основи, обозначаващи

детето и мъжа. Това са на първо място етимологично родствените *Barna-* < гот., ствн. *barn* ‘дете’ в *Barnold* (Фьорстеман 1900: 248) и *Boran-* < ствн. *boran* ‘дете’, всъщност партицип на герм. глагол **ga-ber-a-*, ствн. *giberan* ‘раждам’, в *Boranolf* (Фьорстеман 1900: 328), който от своя страна възхожда към герм. **ber-a-* ‘нося’, от където води произхода си и споменатото по-горе ствн. *barn* ‘дете’. Друга основа със същото значение е *Eutha-*, спадаща към стнорд. *iōð* ‘дете, потомък’ (срв. Кауфман 1968: 110) в *Euthar* (Фьорстеман 1900: 490). Засвидетелствана е също основата *Guma-* < гот. *guma*, ствн. *gomo* ‘мъж’ в *Gummund* (Фьорстеман 1900: 692). Други основи са изведени от апелативи, назоваващи групи от хора, като напр. *Fulka-* (< герм. **fulka-*, ствн. *folc* ‘народ’) в ЛИ *Folcdag* (Фьорстеман 1900: 550), което обаче може да се причисли и към групата основи с военна семантика, тъй като апелативът има също значението ‘войници, Kriegsvolk’ (срв. Клуге 2002: 963). Други две именни основи, обозначаващи група от хора и срещащи се в ствн. ЛИ, са *Theuda-* (< гот. *þiuda*, ствн. *diot* ‘народ’) в *Theudovald* (Фьорстеман 1900: 1449) и *Leudi-* (< герм. **leudi-* ‘човек, народ, хора’, ствн. *liut(i)* ‘хора’) в *Leodobod* (Фьорстеман 1900: 1037). В стб. ЛИ се среща напр. апелативът стб. *мъжъ* ‘мъж’ (< прасл. **maǰь*) в *Драгомъж* (Заимов 1988: 95) и може би в *Μουσόκιος*, срещащо се при Теофилакт Симоката (Theophylacti Simocattae Historiae VI: 8 = ИБИ, III: 325 и сл.), което Вл. Георгиев тълкува като стбълг. **Мъж-оукъ* ‘който учи мъжете (хората)’, добавяйки, че това тълкуване е несигурно (Георгиев 1964: 88). Божилков/Гюзелев 1999: 38 дават името с формата *Мъжок*, т. е. те до известна степен се придържат към хипотезата на Вл. Георгиев⁵.

б) Във втората подгрупа се обединяват различни роднински понятия. В ствн. ЛИ се срещат апелативите гот. *aba* ‘съпруг, мъж’ (основа *Aba-*) в *Abacar* (Фьорстеман 1900: 12), герм. **fader*, ствн. *fater* ‘баща’ (основа *Fader-*) във *Fader* (Фьорстеман 1900: 491), герм. **brōþēr*, ствн. *bruoder* ‘брат’ (основа *Brothar-*) в *Brothar* (Фьорстеман 1900: 337) и стб. именни основи *Бат-* ‘батко’ в *Бакота* (Заимов 1988: 12), *Брат-* < стб. *врат(р)ъ* в *Братена* (Заимов 1988: 34), също и *чичо* в *Чичин* (Заимов 1988: 245). По отношение

на тези имена ствн. и стб. именни системи се различават. В ствн. проприална система имената, съдържащи роднински наименования, са относително редки, ограничават се само до едноосновни имена и се предполага, че при тях се касае по-скоро за прозвища, а не за истински лични имена. От друга страна в стб. ЛИ тези основи са по-продуктивни и участват в образуването и на двуосновни ЛИ, най-вече *Брат*-⁶.

в) В отделна подгрупа се включват именните основи, образувани от апелативи, обозначаващи части на тялото. Те са сравнително редки, но не и необичайни (срв. Кауфман 1968: 53). В ствн. антропоними се срещат главно основите *Arma-* < герм. **arma-*, ствн. *ar(a)m* ‘ръка’ в *Armabert* (Фьорстеман 1900: 146), *Auga-* (< герм. **augōn*, ствн. *ouga* ‘око’) в *Auguart* (Фьорстеман 1900: 206), *Aus-/Aur-* (< герм. **auzōn*, ствн. *ōra* ‘ухо’) в *Ausvold* (Фьорстеман 1900: 211) и *Baina-* < герм. **baina-*, ствн. *bein* ‘кост, крак’ в *Beinher* (Фьорстеман 1900: 232). В стб. ЛИ срещахме само апелативите стб. *око* (< прасл. **aka-*) в *Окомир* (Заимов 1988: 174)⁷ и може би стб. *кѡса* (прасл. **kasā*) в *Косара* (Заимов 1988: 125).

г) Последната подгрупа включва именни основи, назоваващи човешки качества и желания. За германците важно качество е чистотата, затова то е изразено в основата *Flata-* (срвн. *vlāt* ‘чистота, блясък, красота’), характерна предимно за женски имена като напр. *Flatberga* (Фьорстеман 1900: 509). Важно качество е също веселието, това сочи основата *Gaila-* (< **gaila-*, ствн. *geil* ‘весел’) в *Gailsind* (Фьорстеман 1900: 569). Други апелативи, характеризиращи различни качества на човека, са например герм. **leuba-*, ствн. *liob* ‘любим, обичан’ (основа *Leuba-*) в *Leupard* (Фьорстеман 1900: 1025), герм. **weljōn*, ствн. *willo* ‘воля’ (основа *Wilja-*) във *Willedaga* (Фьорстеман 1900: 1597), герм. **wunjō*, ствн. *wunna* ‘блаженство’ (основа *Wunja-*) във *Vunpurh* (Фьорстеман 1900: 1664), а от стб. основи се срещат *Драг-* (< прасл. **dārgъ*, стб. *драгъ*) в *Драгомир* (Заимов 1988: 95), *Вит-* (стб. **вѣтъ* ‘домакин, стопанин’ към стб. глагол *вѣтати* ‘гостоприемен съм’; БЕР, I: 153) в *Добровит* (Заимов 1988: 89), *Рад-* (стб. *радъ* < прасл. **ardъ*) в *Радомир* (Заимов 1988: 187), *Тих-* (стб. *тихъ*) в *Тихомир* (Заимов 1988: 218), *Нег-* (стб. *нѣга* ‘нежност’ < прасл. **nĕgā*) в

Негин (Заимов 1988: 165) и т. н. Точен етимологичен и семантичен паралел се наблюдава напр. в основите ствн. *Leuba-* и стб. *Люб-* (апелатив стб. *люкъ* < прасл. **ljubъ*) в *Любовид* (Заимов 1988: 143). Имената и в двата езика са без съмнение пожелателни.

4. Следващата група именни основи, чиято семантика е обща за двете проприални системи, е правото, която е представена предимно в ствн. антропоними. Тук също могат да се разграничат няколко подгрупи: народно събрание, наследство, разум при отсъждането и други.

а) Апелативите със семантика из областта на народното събрание са сравнително малко на брой. От тях като участващи в ЛИ могат да бъдат споменати герм. **mahla-*, ствн. *mahal* ‘открито събрание’ (основа *Mahal-*) в *Madalhildis* (Фьорстеман 1900: 1114) и герм. **pingaz*, ствн. *ding, thin(g)* ‘общо събрание’ (основа *Thinga-*) в *Thingolf* (Фьорстеман 1900: 1457).

б) Апелативите, имащи отношение към наследството, също са малко на брой и се срещат само в ствн. ЛИ. Това са герм. **arbja-*, ствн. *erbi* ‘наследствен имот’ (основа *Arbi-*) в *Erbhart* (Фьорстеман 1900: 143), гот. *laiba*, ствн. *leiba* ‘недвижимо наследство’ (основа *Laibō-*) в *Leibher* (Фьорстеман 1900: 998), герм. **ōpela-*, ствн. *uodal* ‘бащин наследствен имот’ (основа *Ōthal-*) в *Odalmunt* (Фьорстеман 1900: 1190) и др.

в) Апелативите, назоваващи разума и трезвостта при отсъждането, също са по-често срещани при ствн. ЛИ. Това са герм. **hugu-*, ствн. *hugu* ‘ум, разум’ (основа *Hugu-*) в *Hugisinda* (Фьорстеман 1900: 926), гот. *aha* ‘ум, разум’ (основа *Aha-*) в *Ahabert* (Фьорстеман 1900: 43), герм. **rāda-*, ствн. *rāt* ‘съвет’ (основа *Rāda-*) в *Radheri* (Фьорстеман 1900: 1214), гот. *muns* ‘мисъл’ (основа *Muni-*) в *Munihilt* (Фьорстеман 1900: 1137). В стб. ЛИ с това значение се среща основата *Мисъл-* (стб. *мѣсль, мѣслъ* < прасл. **myslъ*) в стб. ЛИ *Себемисъл* (Заимов 1988: 197).

г) Една последна подгрупа образуват всички останали апелативи из областта на правото, които не могат да се причислят към никоя от изброените по-горе подгрупи. При ствн. антропоними се наблюдават основите *Aig-*, образувана чрез

съкращаване от герм. **aigana-*, ствн. *eigan* ‘собствен’ в *Aigobrand* (Фьорстеман 1900: 48), *Aiwa-* (< герм. **aiwa-*, ствн. *ēwa* ‘закон’) в *Eolindis* (Фьорстеман 1900: 50), *Ala-* (< герм. **ala-*, ствн. *alawāri* ‘истински’) в *Alawart* (Фьорстеман 1900: 54), *Thawwa-* (изведена от герм. **hawwa-*, ствн. *dau* ‘обичай’) в *Daulf* (Фьорстеман 1900: 406), *Dōma-* (в ствн. *tuom* ‘отношение, състояние, достойнство, положение’, срв. също гот. *dōms*, стсакс. *dōm* ‘присъда, съд, слава’; вж. Кауфман 1968: 96 и сл.) в ЛИ *Domuald* (Фьорстеман 1900: 417). Като основа *Sunja-* в ствн. ЛИ се появява също гот. *sunja* ‘истина’, напр. *Sungart* (Фьорстеман 1900: 1371) и др. Апелатив от сферата на правото се съдържа в основата *Съд-* (стб. *сѣдъ* < прасл. **sqdъ-*) в стб. ЛИ *Съдомер* (Заимов 1988: 212). Наличието на именни основи, образувани от апелативи с подобно значение, може да се обясни най-вече с обстоятелството, че германци и славяни още в най-дълбока древност са имали добре функционираща система от закони.

5. Личните имена в двете именни системи съдържат именни основи, образувани от апелативи, чието значение е тясно свързано с религията. Основите с религиозна семантика могат да се разпределят в следните подгрупи: названия за божество, на митически същества и други.

а) Подгрупата, включваща названия за божество, е сравнително малка. Що се отнася до ствн. ЛИ, тук могат да се причислят само два апелатива: герм. **ansu-* ‘бог, божество’ (основа *Ansu-*) в *Ansald* (Фьорстеман 1900: 122) и герм. **gub-*, ствн. *got* ‘бог, божество’ (основа *Guda-*) в *Godabert* (Фьорстеман 1900: 678). И двата обозначават божеството в най-общ смисъл, без да правят разлика. Но все пак не без значение е фактът, че в езическа Германия герм. **ansu-* е бил в по-голяма употреба, а след приемането на християнството апелативът ствн. *got* придобива все по-голяма популярност и измества старата дума за божеството. Това навежда на мисълта, че може би в разпространението на употребата на новия апелатив за сметка на стария се наблюдава случай на табу, наложено от християнството с цел ограничаването и последващо унищожаване на останките от езическото. В стб. ЛИ се наблюдава само една

дума за божество – стб. *вогъ* (< прасл. **bogъ*; вж. Фасмер 1986, I: 182) в ЛИ *Богомил* (Заимов 1988: 25). Любопитно е да се отбележи, че по отношение на личните имена на езическите божества у двете езикови общности се наблюдава разлика: в ствн. ЛИ липсват съвсем имената на древните германски богове⁸, докато в стб. ЛИ вероятно има засвидетелствани имена на славянски божества: *Лада* (Заимов 1988: 134) и *Радогост* (Заимов 1988: 186)⁹, като с последното име балтийските славяни са назовавали също славянския бог *Сварог* (Митове 1982, II: 420).

б) Втората подгрупа обединява названия на различни митически същества. Тук спадат само ствн. именни основи. Най-често срещаните са англосакс. *ent*, ствн. *enz* ‘великан’ (основа *Anti-*) в *Enziman* (Фьорстеман 1900: 134) и стсакс. *wiht*, ствн. *wiht* ‘демон, зъл дух’ (основа *Wihti-*) във *Wictolf* (Фьорстеман 1900: 1591).

в) Третата подгрупа обединява всички останали апелативи, които не могат да се причислят към наименованията на божествата или на други митични същества. Отново в тази подгрупа се срещат само ствн. именни основи като например *Hailaga-* (< герм. **hailaga*, ствн. *heilīg, heilag* ‘свещен’) в *Halecward* (Фьорстеман 1900: 730), *Wītha-* (< герм. **wītha-*, ствн. *wīth* ‘свещен; храм’) във *Wīart* (Фьорстеман 1900: 1590), *Alh-* (< герм. **alh-*, ствн. *alah* ‘храм’) в ЛИ *Alcher* (Фьорстеман 1900: 75), *Gand-* (стнорд. *gandr* ‘магическа пръчка’) в *Gandulf* (Фьорстеман 1900: 595) и *Rūnō-* (< герм. **rūnō-*, ствн. *rūna* ‘тайна’) в *Runheri* (Фьорстеман 1900: 1284).

б. Една особена семантична група е добре представена и в двата езика. Към нея спадат основи, образувани от апелативи, обозначаващи различни цветове. В ствн. ЛИ най-често се срещат белият цвят, представен от основата *Alba-* (ие. **albho-* ‘бял’) в *Albigund* (Фьорстеман 1900: 68), също черният, което личи от апелативите доие. **mask-* ‘черен’, лангоб. *masca* ‘вещица, магьосница’ (основа *Masc-*) в *Mesgilo* (Фьорстеман 1900: 1108) и герм. **swarta-*, ствн. *swarz* ‘черен’ (основа *Swarta-*) в *Swarzaloh* (Фьорстеман 1900: 1379). Освен тези два цвята в ствн. ЛИ се срещат още сивият цвят, представен от основа *Haswa-* (англосакс. *hasu*, ствн. *hasan* ‘сив’) в *Hasbert* (Фьорстеман 1900: 787) и

червеният, назован от герм. **rauda-*, ствн. *rōt* ‘червен’ (основа *Rauda-*) в *Raudpert* (Фьорстеман 1900: 1250). Срещат се също и апелативи, назоваващи тъмния нюанс на цвета. Такива са герм. **erp(p)a-*, ствн. *erpf* ‘тъмен, кафяв’ (основа *Erpa-*) в *Erphari* (Фьорстеман 1900: 487) и герм. **salwa-*, ствн. *salo* ‘тъмен’ (основа *Salwa-*) в *Salerat* (Фьорстеман 1900: 1293). В стб. именна система се срещат същите цветове без червения: стб. *кѣлѣ* (ие. **bhēl-*) в *Белин* (Заимов 1988: 17), стб. *чрънѣ* (прасл. **čьr(s)n-*; вж. Младенов 1941: 682) в *Черно* (Заимов 1988: 244), както и стб. *сѣмѣ* (< прасл. **sivъ*) в *Сивин* (Заимов 1988: 198). Възможно е тъмните цветове да са изпълнявали защитна функция в имената (срв. Ковачев 1987: 135), а белият е участвал в пожелателни имена.

7. Последната група включва всички онези именни основи, които не могат да се причислят към представените по-горе семантични групи. Тук също е възможно разделяне на две подгрупи: частици и предлози и разни.

а) В първата подгрупа са представени основи, образувани от частици и предлози. Те са сравнително редки и са характерни само за двуосновни имена от двата езика и се срещат само като техен първи компонент. В ствн. ЛИ това са най-вече герм. **un-*, ствн. *un-* ‘не’ (основа *Un-*) в *Unarc*, *Unforaht*, *Unnid* и герм. **gagna-*/**gegni-*, ствн. *gegin*, *gagan* ‘против’ (основа *Gagan-*) в *Gaganhart* (примерите са дадени по Бах 1978, I: § 70), а в стб. ЛИ се срещат *не-* (< прасл. **ne-*, стб. *нѣ-*) в *Нерад* (Заимов 1988: 167) и *пре-* (< прасл. **per-*, стб. *прѣ-*) в *Пребѣд*¹⁰ и *Преслав* (Заимов 1988: 182 и сл.).

б) Към втората подгрупа спадат всички онези именни основи, които на пръв поглед трудно могат да се систематизират в отделни семантични групи. От ствн. именни основи могат да се споменат например герм. **gasti-*, ствн. *gast* ‘гост’ (основа *Gasti-*) в *Gastarat* (Фьорстеман 1900: 605), герм. **alja-* ‘друг’ (основа *Alja-*) в името *Eliprand* (Фьорстеман 1900: 81), герм. **felu-*, ствн. *filu* ‘много’ (основа *Felu-*) в името *Filibert* (Фьорстеман 1900: 505) и др. От стб. именни основи могат да се споменат стб. *вѣсь*, *вѣсе-* ‘цялостен’ (< прасл. **vьschъ*) във *Всевад* и *Всеслав* (Заимов 1988:

56), стб. *гостъ* (< прасл. **gastъ*) в *Гостим* и *Госторад* (Заимов 1988: 68) и т. н.

От разгледаното по-горе може да се направи генералният извод, че апелативите, които се ползват най-често за образуване на лични имена, почти напълно съвпадат семантично в двата езика. Това са най-вече военната сфера, съдебно-правните и наследствени отношения, животинският свят, частите на човешкото тяло, названия за различни човешки качества и желаниа, религията (макар и сравнително оскъдно представена) и някои цветове. Ако се вгледаме по-внимателно в отделните имена, установяваме, че тези семантични области са представени различно в двата езика, което, струва ми се, е пряко отражение на мотивацията при именуването. Така в ствн. ЛИ се забелязва едно невероятно и трудно обозримо изобилие от именни основи с военно значение, докато в стб. антропоними те са относително малко, дори се забелязват съществени разлики в тяхното тълкуване. Имената на дърветата например за германите без съмнение се отнасят към военната област, защото са предоставяли материала за направата на оръжия, а в българската ономастика те се схващат като пожелателни поради красотата си. Същото се отнася за апелативите, обозначаващи животни: за германите те са носители на качества, достойни да се носят от воините, т. е. схващат се като пожелателни, а за българите са предпазни (вж. Ковачев 1987: 135).

Друга особеност се забелязва при роднинските названия. И в двата езика те почти не са продуктивни с изключение на *Брат*- в стб. ЛИ. Религията е оскъдно представена, като имената на германските езически богове напълно липсват, а в българските се явяват спорадично.

Най-накрая бих желал да обърна внимание на обстоятелството, че тези изводи са първоначални, защото далеч не обхващат всички ствн. и стб ЛИ от посочения период, особено що се отнася до ствн. имена, които са десетки хиляди, с множество участващи в тях именни основи. Стб. ЛИ от своя страна са твърде малко, за да могат да се направят генерални умозаклучения. Най-общо би могло да се приеме, че приликите при употребата на

именни основи с определена семантика в двата езика се дължат на техния общ индоевропейски произход и на по-късни взаимни контакти, докато отликите, изразяващи се в различна продуктивност на основите и в различни тълкувания, се определят от различните условия, при които са протекли процесите, дали своя окончателен отпечатък върху проприалните системи в двата езика след обособяването им от индоевропейския праезик.

ЛИТЕРАТУРА

Бах 1978: A. Bach, Deutsche Namenkunde. 3., unveränderte Auflage in 2 Bänden. Heidelberg 1978.

БЕР 1971 – 2002: Български етимологичен речник. София 1971 – 2002.

Божилков/Гюзелев 1999: И. Божилков/В. Гюзелев, История на България в три тома. Т. 1: История на Средновековна България VII – XIV в. София 1999.

Георгиев 1964: Вл. Георгиев, Вокалната система в развоя на славянските езици. София 1964.

Гойених 1971: D. Geuenich, Prümer Personennamen in Überlieferungen von St. Gallen, Reichenau, Remiremont und Prüm. Heidelberg 1971.

Готшалд 1985: M. Gottschald, Deutsche Namenkunde. 5., verbesserte Auflage. Berlin/New York 1982.

Грамматика 1993: Грамматика на старобългарския език. София 1993.

Заимов 1988: Й. Заимов, Български именник. София 1988.

ИБИ: Извори за българската история. Т. 3. Под редакцията на Иван Дуйчев, Геновева Цанкова-Петкова, Василка Тъпкова-Заимова, Любомир Йончев, Петър Тивчев. София 1958; т. 6. Под редакцията на Иван Дуйчев, Геновева Цанкова-Петкова, Василка Тъпкова-Заимова, Любомир Йончев, Петър Тивчев. София 1960; т. 7. Под редакцията на Иван Дуйчев, Михаил Войнов, Страшимир Лишев, Борислав Примов. София 1963.

Иванова-Мирчева/Давидов 2001: Д. Иванова-Мирчева/А. Давидов, Малък речник на старобългарския език. Велико Търново 2001.

Илчев 1969: Ст. Илчев, Речник на личните и фамилни имена у българите. София 1969.

Кауфман 1968: Н. Kaufmann, Altdeutsche Personennamen. Ergänzungsband zu Förstemanns „Altdeutschem Wörterbuch“. München 1968.

Êëóã 2002: F. Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, bearbeitet von Elmar Seebold. 24., durchgesehene und erweiterte Auflage. Berlin/New York 2002.

Ковачев 1987: Николай Ковачев, Българска ономастика. София 1987.

Миклошич 1927: F. Miklosich, Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen. Drei Abhandlungen. Manualneudruck aus Denkschriften der Akademie der Wissenschaften. Philosophisch – historische Klasse. Wien 1927.

Митове 1982: Мифы народов мира. В двух томах. Том второй: К–Я. Главный редактор С. А. Токарев. Москва 1982.

Младенов 1941: Ст. Младенов, Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. София 1941.

Мюлер 1977: G. Müller, Germanische Tiersymbolik und Namengebung. – Probleme der Namenforschung im deutschsprachigen Raum, hrsg. von Hugo Steger. Darmstadt 1977, 425 – 448.

Петков 2005: М. Петков, Старовисоконемските и старобългарски лични имена, окончаваци на *-marl-mer*. – Съпоставително езикознание, XXX, № 2. София 2005, 26–38.

Петков 2006 а: Ì. Petkov, Zur Motivation in der althochdeutschen Namengebung. — Научни изследвания в чест на проф. д-р Боян Байчев, съст. Кирил Цанков, Анелия Петкова. Велико Търново 2005, 147–153.

Петков 2006 б: М. Петков, Към проблема за най-старите славянски лични имена в Извори за българската история. – Състояние и проблеми на българската ономастика, т. 8. Материали от Национална конференция по ономастика (София, май 2004 г.). Велико Търново 2006, 20–38.

Фасмер 1986: М. Фасмер, Этимологический словарь русского языка. Том I. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева. Москва 1986.

Флайшер 1968: W. Fleischer, Die deutschen Personennamen. Berlin 1968.

Фриск 1970: H. Frisk, Griechisches etymologisches Wörterbuch. Band II. Heidelberg 1970.

Фьорстеман 1900: E. Förstemann, Altdeutsches Namenbuch. 2. Auflage. Bonn 1900.

Шрам 1957: G. Schramm, Namenschatz und Dichtersprache. Studien zu den zweigliedrigen Personennamen der Germanen. Göttingen 1957.

Шюцайхел 1965: R. Schützeichel, Kölner Namenliste. – Namenforschung. Festschrift für Adolf Bach, hrsg. von Rudolf Schützeichel und Matthias Zender. Heidelberg 1965, 97–126.

БЕЛЕЖКИ

¹ Това важи без съмнение за старовисоконемските ЛИ от VIII в. насам (срв. Гойених 1971: 58).

² *Ива* при Заимов е недатирано, а *Иво* е чак от XIV в. (срв. Заимов 1988: 110 и сл.).

³ Според Шрам 1957: 60 и сл. те са общо девет на брой.

⁴ Тъй като германците се възхищавали на красотата на лебеда, те свързвали тази птица с жената и затова първоначално апелативът се е срещал предимно в женски имена. По-късно започват да образуват с него и мъжки ЛИ, но само като първи компонент (срв. по-подробно Кауфман 1968: 334).

⁵ Това име дава възможност и за друго тълкуване (вж. Петков 2006 б: 29 и сл.).

⁶ Срв. например Заимов 1988: 34 и сл., където са отбелязани 136 различни мъжки и женски едно- и двучленни ЛИ с основа *Брат-* като първи компонент.

⁷ Формите са *Ἀκαμῖρος* (*Ἀκάμῖρος*) у Теофан Изповедник (Theophani Confessoris Chronographia, p. 473, 32 = ИБИ, VI: 278) и *Acamirus* у Анастасий Библиотекар (Anastasioi Bibliothecarii Chronographia tripertita, 55 = ИБИ, VII: 265). Според Георгиев 1964: 77 името може да се тълкува като *Акатѣръ* > стб. **Око-лѣръ*.

⁸ Спорадично в скандинавските лични имена се срещат имена на древните германски божества като напр. *Один* в *Ódinkár* или *Тор* в *Þorhaddr* (вж. по-подробно по въпроса Шрам 1957: 74 и сл.), но те нямат отношение към настоящото изложение.

⁹Оригиналното изписване на името на този славянски княз от VI в. се среща у Теофилакт Симоката (Theophylacti Simocattae Historiae I 6, VI 6, VI 8 = ИБИ, III: 297, 322, 323, 326) и у Теофан Изповедник (Theophani Confessoris Chronographia, p. 254, 3–13, p. 270, 21 = ИБИ, VI: 242, 246) като *Αρδάγαστος*, както и у Анастасий Библиотекар (Anastasioi Bibliothecarii Historia, pp. 164, 32–169, 7 = ИБИ, VII: 235), където формата е *Ardagastus*.

¹⁰*Περβοῦνδος* в Acta Sancti Demetrii, Miracula, II, IV: 185 и сл. = ИБИ, VI: 143–146 се тълкува като прасл. **Per-bъндъ* > стбълг. **Прѣвѣдъ* ‘който ще пребъде, да пребъде’ (Георгиев 1964:90).